

Oponentský posudek diplomové práce

Název práce: Možnosti etické výchovy ve skautském prostředí

Autor práce: Bc. Judita Foldynová

Obor studia: Učitelství náboženství a etiky

Posudek vypracoval: Lukáš Novák

Datum: 27. 4. 2019

Předložená práce si klade za cíl ukázat, že ve skautském prostředí je „mnoho příležitostí, jak rozvíjet a působit na rozvoj etického vnímání“. Je složena v zásadě z pěti hlavních částí: v první autorka vykládá základní prvky ideje a výchovné metody skautingu, ve druhé líčí osobnosti zakladatelů skautingu a (částečně) jeho historický vývoj, následuje kapitola mající ilustrovat zcela konkrétně náplň skautské činnosti, v další části autorka reprodukuje životní příběhy deseti skautů, které mají dokládat, jak navzdory obrážným okolnostem ve svém životě mravně obstáli, a kapitola 5 shrnuje závěry dotazníkového šetření mezi skauty zaměřeného na zjištění pohled samotných skautů na skauting.

Za základní problém celé práce pokládám skutečnost, že cíl práce je stanoven velmi vágně, takže není jasné, co konkrétně vlastně autorka chce zkoumat, jaké přesně otázky si klade. Kdybychom vzali vážně uvedenou formulaci cíle – „ukázat, že ve skautském prostředí je mnoho příležitostí, jak rozvíjet a působit na rozvoj etického vnímání“ – pak se takto postavená práce jeví poněkud nejapně. Skauting sám sebe chápe a definuje jako hnutí programově směřující k (mimo jiné) mravnímu rozvoji mladých lidí; a jeho úspěšnost na tomto poli je dlouhodobě všeobecně uznávána. Snažit se tedy v diplomové práci hájit tezi, že skautské prostředí „poskytuje příležitosti“ k etickému působení zní asi tak, jako kdyby chtěl někdo psát diplomku o tom, že kontemplativní řehole poskytují mnoho příležitostí k modlitbě. Zkrátka – téma práce je postaveno *mnohem obecněji a mnohem vágněji*, než jak je *zcela běžně a automaticky* v souvislosti s daným fenoménem (skauting) chápáno – autorka hodlá objevovat Ameriku. Obecně vzato je samozřejmě zcela legitimní, zkoumat povahu etické výchovy ve skautingu; ovšem aby takové zkoumání mělo smysl, musela by autorka sestoupit na mnohem konkrétnější rovinu a položit si konkrétní, jasně formulované otázky, a následně a zvolit smysluplnou metodu, jak na ně odpovědět. Jinými slovy, tam, kde autorka končí, jako by šlo o odpovědi na její otázky či o základní sdělení práce – např. u popisu prvků skautské ideje jako jsou tři principy skautingu, slib a zákon –, by měla ve skutečnosti *začít*, a ptát se dále, např.: uplatňují se opravdu tyto prvky ve skautské výchově? Jak konkrétně? S jakým úspěchem? Jak bychom to vůbec mohli zjistit? Jaký je konkrétně mechanismus mravního působení ve skautském prostředí? Atd. Samotné prvky skautské ideje by si zasloužily konkrétnější rozbor: které hodnoty jsou v nich zakotveny (a které nikoliv)? Má „skautská etika“ nějaký konkrétní obsah, váže se na nějakou konkrétní etickou nauku, teorii, koncepci? Je v rozporu s nějakými etickými koncepcemi? Vychází z nějakých filosofických, antropologických aj. předpokladů? Atd. To vše jsou nevyužité příležitosti, kde autorka mohla předvést a aplikovat své odborné vysokoškolské znalosti (zatím co se zdá, že spíše jen recyklovala své znalosti skautské).

Patrně v důsledku vágního stanovení tématu toho se i celková koncepce práce jeví jako nedostatečně metodicky ukotvená, nemá jasnou logickou strukturu a působí spíše dojmem nijak nesjednocené série kapitol ve stylu „co by se tak ještě zajímavého k tématu dalo říci“, přičemž o závěrech je v zásadě rozhodnuto předem. U velké části materiálu není vůbec jasné, proč jej autorka uvádí, jak konkrétně slouží

k dosažení cílů práce. Čtenář má dokonce často dojem, že čte výtah z nějaké příručky pro přípravu ke skautské vůdcovské zkoušce; v kap. 3 zase jako by autorka psala praktickou příručku pro vedoucího oddílu, včetně zcela konkrétních návrhů her a praktických rad, jak za sebou řadit jednotlivé činnosti. Vůbec se zdá, že obsah a charakter velké části práce nepřesahuje typické penzum samozřejmých znalostí absolventa skautské vůdcovské zkoušky; čtenář marně pátrá po nějakém *vědeckém* výkonu na úrovni absolventa magisterského vysokoškolského studia.

Poněkud smysluplněji, vzhledem k vytyčenému cíli práce, se jeví pouze kapitoly 4 a 5. Kapitola 4 má pomocí deseti příběhů ilustrovat, že skautská výchova vskutku posiluje mravní charakter; zdá se mi však, že její potenciál není dostatečně využit. Autorka jednoduše předkládá příběhy příběhů obdivuhodných skautů, nijak však s nimi dále nepracuje, neprovádí však žádnou kritickou analýzu, nepokouší se metodicky kontrolovaným způsobem vyvodit nějaké obecnější závěry. Klíčová by byla např. otázka, zda opravdu mravní výjimečnost dotyčných osob pramení v prodělané skautské výchově, anebo zda se naopak tyto osoby angažovaly ve skautingu kvůli svému výjimečnému charakteru: zkrátka – byli charakterní, protože byli skauti, anebo byli skauti, protože byli charakterní? To ze samotných příběhů jednoduše vyčíst nelze.

Pokud jde o kapitolu 5, zde je dojem nevyužitého potenciálu ještě mnohem silnější. Za prvé, autorka neposkytuje čtenáři kompletní nasbíraná data (ideálně formou přílohy), ale pouze jejich vlastní výběr a interpretaci; čtenář tedy nemá možnost ověřit, zda nedochází k nějakému zkreslení či dezinterpretaci. Ale hlavně: zdá se, že právě tato část práce mohla být mnohem obsáhlejší (na úkor místy zcela nepatřičných částí ostatních) a mnohem konkrétněji zaměřena na vlastní téma práce, totiž na faktickou realizaci etického působení ve skautingu. Kromě použitých obecných otázek, které dávají respondentům možnost spontánně se zmínit o etické rovině skautské výchovy, by tato měla být (následně) dotázána i explicitně – např. otázky jako: Myslíš, že jsi se díky skautské výchově stal lepším člověkem? V čem konkrétně? Jsou nějaké mravní hodnoty, které tě skauting naučil? Měla na tvůj mravní rozvoj větší vliv rodina, škola, nebo skauting? Apod. Materiál, který autorka předkládá, ve skutečnosti příliš dokladů o specifickém mravním působení skautingu neposkytuje – u mladších respondentů převažují zmínky o praktických a sociálních dovednostech, starší respondenti pak mravní rovinu typicky zmiňují, ovšem na velmi obecné úrovni („lidskost“, „šíření dobra“, „správný život člověka“ atd.), takže je sice patrné, že jsou přesvědčeni o tom, že skauting vede k mravnosti, konkrétní obsah této mravnosti však nedokáží nebo nemají příležitost specifikovat. Vkrádá se (uznávám, provokativní) otázka: vede skauting opravdu k nějaké konkrétní mravnosti, anebo jen k přesvědčení o tom, že skauting vede k mravnosti?

Kromě toho, autorka vyvozuje z nasbíraných dat, že s věkem stoupá povědomí o mravním rozměru skautingu: zatímco kategorie vlčat a světlušek jej vůbec nezmiňuje, s rostoucím věkem rozste i povědomí o jeho důležitosti. Obávám se ovšem, že autorčina interpretace – totiž že určujícím faktorem pro vnímání etického rozměru skautingu je věk – není jediná možná. Stejně tak by nasbíraná data bylo možné vysvětlit skutečností, že se důraz na etickou výchovu ze skautingu postupně vytrácí – takže ti, kdo zažili skauting let třicátých a čtyřicátých, případně šedesátých, byli v tomto směru mnohem silněji formováni, než jsou ti, kteří prošli skautskou výchovou v současnosti nebo nedávné minulosti. Aby bylo jasno – netvrdím, že to tak je, tvrdím pouze, že nasbíraná data neumožňují tuto interpretační hypotézu vyloučit. A to, že není zcela nepravděpodobná, dokládají i zachycené občasné stížnosti skautů-pamětníků, že „ustupujeme od náročnosti skautingu“, skauting se „vzdaluje od svých základů“ apod. V této souvislosti lze také zmínit, jak se proměnily postoje k mravnímu obsahu typické „skautské“ literatury (Rychlé šípy, foglarovky...) – zatímco v době vzniku těchto knih byl jejich explicitní mravní étos adresáty přijímán a autenticky na ně působil – takže i malé děti byly vědomě a explicitně motivovány specificky *mravním* ideálem –, dnes je tato

rovina namnoze spíše k smíchu: např. označení „Mirek Dušín“ zní dnes ironicky až jízlivě. Zdá se tedy, že důvody domnívat se, že k nějaké změně ve vnímání mravního étosu spojeného se skautingem došlo, jistě jsou.

Vedle této hlavní a komplexní výtky na adresu celkové koncepce práce mám pak i některé dílčí výhrady.

(1) Na str. 17–19 se autorka zabývá pojmem etické výchovy, kterou v zásadě redukuje na vedení k *poslušnosti vůči svědomí* (za tím účelem dokonce cituje *Gaudium et spes*). Domnívám se, že takové pojetí je v podstatném ohledu neúplné – zcela totiž pomíjí – na rozdíl od etiky křesťanské, o kterou se zde autorka míní opírat – problematiku možnosti *mylného svědomí*. Autorka tvrdí, že „žít podle svého svědomí ... znamená usilovat o ... pravdivost, věrnost, lásku ...“. Jenže to vůbec nemusí tak být. Mnoha lidem svědomí dovoluje manželskou nevěru, mnoha lidem svědomí dovoluje takové činy proti lásce, jako je zabití nenarozeného dítěte, atd. Samotný odkaz na svědomí není řešením mravního problému, je třeba nějaké *materiální etiky*, nějakého obsahu, který je kritériem pro posouzení správnosti či mylnosti našeho svědomí a jeho případného třibení. Ani „skautská etika“ není čistě formální („žít podle svědomí“), jak ji autorka prezentuje, nýbrž staví na předpokladu jistých daných hodnot. Tento problém autorce zjevně zcela unikl – a přitom právě zde by se nabízelo pole pro uplatnění odborné kompetence *učitelky etiky* (pokud se autorka chtěla v tomto směru systematicky opřít o církevní dokumenty, nalezla by bohatý materiál v encyklice *Veritatis splendor*; ale i v *Katechismu katolické církve*).

S tím asi také souvisí autorčino plédování pro to, aby selhání mravní výchovy v rodině suplovala škola. Dovolím si zde vyjádřit svůj názor (jako příspěvek do případné diskuse u obhajoby): domnívám se, že to je požadavek, který je jednak nereálný a jednak nebezpečný. Jeho nereálnost spočívá za prvé v tom, že škola nikdy nemůže „přebít“ výchovné působení rodiny, takže pokud není dítě vedeno k mravnosti v rámci rodiny, škola již těžko něco zmůže (to už spíše ten skauting, což by mimochodem bylo také zajímavé téma pro autorku práce). Za druhé v tom, že v současné společnosti neexistuje shoda na základních mravních hodnotách, které se mají dětem předávat, jak si autorka sama všímá – takže prý má školní mravní výchova spočívat v „seznámení se všemi postoji, které se v dané společnosti nacházejí“. To ovšem není *výchova*: ta přece nespočívá v pouhém předání informace, nýbrž v *budování mravních dispozic* (postaru *ctností*). Tím, že dětem sdělíme, že někteří lidé pokládají za přijatelné opustit manželku a děti, kdykoliv mají např. pocit, že „jejich vztah selhal“ a jiní ne, že někteří lidé pokládají za nemravné jíst maso a jiní ne, že někteří lidé pokládají za přijatelné zabít nenarozené dítě a jiní ne – tím z nich žádné mravní osobnosti nevychováme – ba právě naopak: spíše je naučíme, že je zkrátka na nich, jaká pravidla si pro sebe vyberou.

A právě proto je to požadavek i nebezpečný: neboť proklamovaná „neutralita“ je jednak ve skutečnosti nedosažitelná – i pouhá informace o „všech postojích“ bude nevyhnutelně normativně působit, bude dětem předvádět jako společensky přijatelné něco, co např. daná rodina vnímá jako mravně zcela nepřijatelné; ve skutečnosti spíše než o ideologickou neutralitu tedy půjde o ideologii pluralismu (což je rozdíl!). A jednak není naděje, že by stát o takovou neutralitu skutečně usiloval – ve skutečnosti jsme svědky toho, jak právě do oblasti vzdělávání usilují proniknout nejrůznější ideologické skupiny a prosadit svoji ideologii jako závaznou – viz např. nedávná cenzura nedostatečně „genderově vyvážených“ pohádek ve školní knihovně ve Španělsku, a to je jen jeden příklad celkového trendu.

(2) V kapitole o dějinách českého skautingu autorka sice (dostí letmo) zmiňuje pluralitu skautských organizací v meziválečném období, po roce 1989 však už hovoří pouze o Junáku, ačkoliv nejde ani o jedinou, ani o první z obnovených českých skautských organizací (byť jde o organizaci zdaleka největší). Výsledný dojem je tudíž velmi zavádějící; navíc se jedná o problematiku přímo relevantní pro dané téma,

neboť jedním z důvodů, proč se nepodařilo udržet jednotu českého skautingu, je kritika Junáka ze strany ostatních skautských organizací za nedostatečné vyrovnání s kolaborací některých skautů s komunistickou mocí. Autorka si měla uvědomit, že chce-li psát o *skautingu*, pak se nemůže omezovat pouze na organizace sdružené ve WOSM–WAGGGS–ISFG (u nás Junák), ale minimálně měla vzít v úvahu ještě sdružení UIGSE (u nás Skauti Evropy) a WFIS (u nás Svaz skautů a skautek ČR a Skaut – Český skauting ABS) – tím spíše, když v kapitole o skautském zákoně prezentuje i verzi tohoto zákona používanou skautskou organizací patřící pod UIGSE. Anebo měla autorka své teze explicitně omezit na organizaci Junák; anebo alespoň *nějak* vysvětlit svoji metodu.

(3) Autorka přebírá vícero informací z webu www.skaut.org; ten ovšem naprosto nelze pokládat za hodnověrný zdroj informací použitelný v diplomové práci. Víím to i proto, že jsem jej sám cca. před 15 (nebo více?) lety vytvořil (od té doby zůstal neaktualizovaný).

Celkové hodnocení: Z výše uvedených důvodů jsem z práce dosti rozpačitý. Je pravda, že autorka shromáždila velké množství materiálu, ten ovšem často není příliš relevantní nebo není odpovídajícím způsobem zpracován či vytěžen – většina práce tak zůstává na rovině značně povrchní kompilace informací běžně známých každému skautskému vůdci. Vlastní vědecký výkon autorky se redukuje na empirickou studii prezentovanou v kapitole 5 (čítající necelých 9 stránek), ovšem tato studie jednak není vzhledem k tématu příliš šťastně koncipována a její potenciál je tedy nevyužit, a jednak je prezentována způsobem, který směšuje prezentaci dat a jejich interpretaci, čímž čtenáři bere možnost kontroly a vlastního úsudku o nasbíraných datech.

Celkem vzato se mi zdá, že práce sice dokládá zkušenosti autorky jako skautské činovnice, méně však už odborné znalosti načerpané magisterským studiem na vysoké škole: ve všech případech, kdy by bylo na místě tuto odbornou zdatnost uplatnit, autorka spíše selhává: a to jak pokud jde o celkovou koncepci práce, která je neujasněná a převažuje v ní kompilační metoda, tak pokud jde o odborné detaily, jako jsou teoretické znalosti z etiky, metodologie provádění a prezentace empirického výzkumu, nebo i práce se zdroji.

S ohledem na vše uvedené (a na kritéria stanovená *Metodickou pomůckou ke zpracování závěrečných prací*¹) práci navrhuji hodnotit stupněm *dobře*.

Lukáš Novák

---

¹ Práci vystihují zejména tyto charakteristiky (srov. *Příručka*, str. 55n): *obsahuje věcné chyby méně závažného charakteru, operuje pouze se základními pojmy na rovině konkrétních příkladů, řešený problém (resp. cíle práce) formulován velmi obecně a neobratně, struktura práce je zřetelná, jednotlivé kapitoly však nerozvíjejí řešený problém, pouze odděleně představují různé aspekty tématu, nekriticky čerpá ze zdrojů pochybného charakteru (v jednom případě), empirické šetření nabízí jen základní popis zkoumaného jevu.*